NAE SIMION PLEŞCA
Institutul de Filologie
(Chişinău)

„MĂRCI BELETRISTICE" COMUNE ÎN PUBLICISTICA ŞI LIRICA LUI EMINESCU

Abstract. The author tackles the way Eminescu capitalizes the myth of „Golden Age" both in poetry and journalism, highlighting common rhetorical methods: exaltation of the prototypical figures like Stefan cel Mare and Mircea cel Batrin, a paradisiac view on the past, criticism of the negative aspects of the present, eulogy of spiritual and moral values, idyllic description of nature. Poetry and journalism is a thematic, ideological and structural unit.

Keywords: myth, eulogy, opprobrium, antithesis, (publicistic) discourse, irony, grotesque, „volition", Logos, absurd.

Scrisoarea a III prezintă un adevărat *compendiu* al sociologiei eminesciene, realizat cu mijloacele discursului poetic, aici îngroşat caricatural. Mânia etică a poetului se manifestă aici în registrul sarcasmului, care este, după cum se ştie, o formă supremă a ironiei. Regăsim oprobriul prezentului şi lauda trecutului din publicistică, foarte frecventa reprezentare a lumii contemporane poetului ca o *comedie de obşte*, ca *o comedie a minciunii*, jucată pe o scenă ocupată de cortegii groteşti ale *panglicarilor în alte ţări, fonfilor, flecarilor, guşaţilor, găgăuţilor, bâlbâiţilor, canaliilor de uliţi*.

În eminescologia noastră s-a vorbit despre semnificaţia profund filozofică a acestei teme: pe scena lumii toţi joacă rolurile încredinţate de providenţă. Tema a fost tratată, printre alţii, de Shakespeare şi Dante, care au exprimat şi sentimentul tragic al angajării în existenţa umană, însoţit de amărăciunea dezamăgirii. „Eminescu contaminează motivul tradiţional al lumii ca teatru cu ideea «voinţei» schopenhaueriene şi rezolvă întreaga alegorie în spiritul sarcastic, disociat de spectacol, al iluminismului" (Tudor Vianu, *Studii de literatură universală şi comparată*. Bucureşti, 1960, p. 110). În viziunea poeţilor „pesimişti" adâncul raţional al lumii este înlocuit cu aspiraţia absurdă a vieţii. „Voinţa" a înlocuit „Logosul", dar „nu ne mai poate inspira acel sentiment de modestie, de demnitate şi împăcare de sine, legat de conştiinţa că rolul nostru umil este totuşi indispensabil care trece ca o adiere mângâietoare prin paginile lui Epictet" (Tudor Vianu, *Eminescu*, col. Eminesciana-3, 1974, p. 56).

În *Scrisoarea III* dăm mai degrabă de un teatru al *absurdului*, jucat de actori odioşi, lipsiţi de personalitate, reprezentând formele fără fond, aparenţele şi nu esenţele. Ei joacă o sinistră „comedie a minciunii". E mai degrabă „dansul macabru" a lui Saint Säens, amintit în proza lui Eminescu. Dăm nu atât de actori, cât de figuranţi, de nişte humanoizi, lipsiţi totalmente de *umanitate*.

Poetul realizează, în fond, fire sociologice intens comizate, înmuiate într-o densă pastă sarcastică. Este aici chiar mai multă directitate, mai multă frustețe verbală şi concret realistă, prozaică, naturalistă chiar decât în portretizările din proza politică. Aproape fiecare

BDD-A6735 © 2014 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:01:47 UTC)

vers constituie o caracterizare strict individualizată, în manieră caricatural-grotescă, o definire exactă a stării social-economice în care se afla țara la acea oră. Tabloul general capătă proporții burleşti; fețele acestor personaje reprezentând „măşti" (în *Epigonii*: „măşti râzânde puse pe un caracter inimic"), iar fizionomia lor aspecte animaliere, mişcările le sunt mecanice, de istrioni de circ, vorbirea retorică goală, iar sufletul monedă calpă, sunt în totul creaturi ai prefăcătoriei, desfrâului, „evlaviei de vulpe", ai „veninoaselor nimicuri", „urâciuni fără de suflet, fără de cuget".

„*Au prezentu nu ni-i mare? N-o să-mi dea ce o să cer?/ N-o să aflu într-ai noştri vre un falnic juvaer?/ Au la Sybaris nu suntem lângă capiştea spoielii?/ Nu se nasc glorii pe stradă şi la uşa cafenelii,/ N-avem oameni ce se luptă cu retoricele suliți/ În aplauzele grele a canaliei de uliți,/ Panglicari în ale țării, care joacă ca pe funii,/ Măşti cu toate de renume din comedia minciunii?/ Au de patrie, virtute, nu vorbeşte liberalul,/ De ai crede că viața-i e curată ca cristalul?/ Nici visezi că înainte-ți stă un stâlp de cafenele,/ Ce îşi râde de-aste vorbe îngânându-le pe ele./ Vezi colo pe uriciunea fără suflet, fără cuget,/ Cu privirea-mpăroşată şi la fălci umflat şi buget,/ Negru, cocoşat şi lacom, un izvor de şiretlicuri,/ La tovarăşii săi spune veninoasele-i nimicuri;/ Toți pe buze-având virtute, iar în ei monedă calpă,/ Chintesență de mizerii de la creştet până-n talpă./ Şi deasupra tuturora, oastea să şi-o recunoască,/ Îşi aruncă pocitura bulbucații ochi de broască.../ Dintr-aceştia țara noastră îşi alege astăzi solii!/ Oameni vrednici ca să şază în zidirea sfintei Golii,/ În cămeşi cu mâneci lunge şi pe capete scufie,/ Ne fac legi şi ne pun biruri, ne vorbesc filosofie./ Patrioții! Virtuoşii, ctitori de aşezăminte,/ Unde spumegă desfrâul în mişcări şi în cuvinte,/ Cu evlavie de vulpe, ca în strane, şed pe locuri/ Şi aplaudă frenetic schime, cântece şi jocuri...*"

Scena generală a „comediei de obşte" (comediei minciunii) este urmată de o scenă de asemenea caricatural-grotescă a „sfatului țării" unde se adună ceea ce poetul denumeşte „spuma asta-nveninată, astă plebe, ăst gunoi", „tot ce-n țările vecine e smintit şi stârpitură/ Tot ce-i însemnat cu pata putrejimii de natură" (expresie a comicului împins la exces):

„*Şi apoi în sfatul țării se adun să se admire/ Bulgăroi cu ceafa groasă, grecotei cu nas subțire;/ Toate mutrele acestea sunt pretinse de roman,/ Toată greco-bulgărimea e nepoata lui Traian!/ Spuma asta-nveninată, astă plebe, ăst gunoi/ Să ajung-a fi stăpână şi pe țară şi pe noi!/ Tot ce-n țările vecine e smintit şi stârpitură,/ Tot ce-i însemnat cu pata putrejunii de natură,/ Tot ce e perfid şi lacom, tot Fanarul, toți iloții,/ Toți se scurseră aicea şi formează patrioții,/ Încât fonfii şi flecarii, găgăuții şi guşații,/ Bâlbâiți cu gura strâmbă sunt stăpânii astei nații!/ Voi sunteți urmaşii Romei? Nişte răi şi nişte fameni!/ I-e ruşine omenirii să vă zică vouă oameni!/ Şi această ciumă-n lume şi aceste creaturi/ Nici ruşine n-au să ieie în smintitele lor guri/ Gloria neamului nostru spre-a o face de ocară,/ Îndrăznesc ca să rostească pân' şi numele tău... țară!/ La Paris, în lupanare de cinismu şi de lene,/ Cu femeile-i pierdute şi-n orgiile-i obscene,/Acolo v-ați pus averea, tinerețele la stos.../ Ce a scos din voi Apusul, când nimic nu e de scos?/ Ne-ați venit apoi, drept minte o sticluță de pomadă,/ Cu monoclu-n ochi, drept armă beţişor de promenadă,/ Vestejiți fără de vreme, dar cu creieri de copil,/ Drept ştiinț-având în minte vre un vals de Bal-Mabil,/ Iar în schimb cu-averea toată vrun papuc de curtezană.../ O, te-admir, progenitură de origine romană!*"

Poetul va infiltra mai departe în discursul său publicistic vulcanic două versuri care expun principiul mult discutat din sociologie, a „*câştigului fără muncă*".

BDD-A6735 © 2014 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:01:47 UTC)

„Şi acum priviţi cu spaimă faţa noastră sceptic-rece,/ Vă miraţi cum de minciuna astăzi nu vi se mai trece?/ Când vedem că toţi aceia care vorbe mari aruncă/ Numai banul îl vânează şi câştigul fără muncă,/ Azi, când fraza lustruită nu ne poate înşela,/ Astăzi alţii sunt de vină, domnii mei, nu este-aşa?/ Prea v-aţi arătat arama sfâşiind această ţară,/ Prea făcurăţi neamul nostru de ruşine şi ocară,/ Prea v-aţi bătut joc de limbă, de străbuni şi obicei,/ Ca să nu s-arate-odată ce sunteţi - nişte mişei!/ Da, câştigul fără muncă, iată singura pornire;/ Virtutea? e-o nerozie; Geniul? o nefericire".

În articolele *Muncă şi producţiune*, *Cauza tuturor relelor noastre:lipsa de muncă*, în numeroase editoriale din *Timpul* munca este văzută ca un punct generic, ca un *fundamentum divisionis* a existenţei umane şi sociale. O societate care nu se întemeiază pe muncă, opinează el, este o societate coruptă, imorală, or, nu există un rău mai mare decât decăderea morală generală.

Unei asemenea situaţii dezastruoase îi este contrapus principiul ierarhiei sociale ca „ierarhie a muncii". Dacă în Evul Mediu, marcat de războaie, vitejia era considerată virtutea supremă prin care un om se putea ridica deasupra poporului, azi principiul de a se ridica „ar trebui să fie munca fizică şi cea intelectuală; dar munca, nu aparenţele muncii; producerea reală, nu specula, gândirea proprie, nu plagiatul, onestitatea, nu aparenţele onestităţii; virtutea, nu pretextarea virtuţii" (*Dacă vorbim de adunătură*… din 26 mai 1883).

Reformele sociale pot fi folositoare numai dacă se bizuie pe muncă luată ca factor determinant, care dă sens vieţii individuale şi obşteşti şi în care se convertesc valorile morale şi materiale. În contextul unor asemenea stabiliri de criterii, se constată că liberalismul cosmopolit, boala cronică de care au suferit pături întregi ale societăţii, a adus multe rele dintre care cel mai mare e că „nenumărate nulităţi sub pretextul liberalismului şi al democraţiei se servesc de stat şi de libertăţile lui pentru a câştiga o bucată de pâine pe care pe calea muncii oneste n-ar putea-o câştiga; să nu uităm asemenea că acest câştig, la care oricine poate ajunge fără muncă, deprinde pe oameni de a spera totul după schimbările politice, demoralizându-i sistematic, făcându-i linguşitori şi servili către mărimile zilei, prefăcându-i în demnitari şi calomniatori, încât liberalismul în România, în loc de a avea drept rezultat oţelirea caracterelor, a avut din contra acelea de a bizantiniza şi a veşteji oamenii ce erau încă neatinşi de acel rău"(*Promulgat şi sancţionat* din 14 octombrie 1879, cit. după Eminescu, *Opere IV*, *Publicistica*, col. *Opere fundamentale*, coord. de acad. Eugen Simion, Bucureşti, 2000, p. 935).

Echivalenţe ale versului „Ne fac legi şi ne pun biruri, ne vorbesc filosofie" se pot de asemenea identifica în mai multe articole, în care se vorbeşte despre povara crescândă a dărilor pe care o duce ţăranul şi despre legile luate în pripă şi prin conspiraţii de partid („Numai acolo sunt legi adevărate, scrie *Timpul* din 15 ianuarie 1852, care modifică o veche sau o greşită ordine de lucruri şi numai ele sunt în stare a agita în adevăr cugetarea şi voinţa unui popor").

O realitate economică concretă o reflectă *Doina* şi în special versurile ce se referă la impactul „drumului de fier". „*Doina*, consideră un politolog, ar putea fi considerată un imn al claselor ţărăneşti de pretutindeni din lumea «periferiilor sistemului capitalist» mondial şi al imperiilor de orice fel, clase care au fost supuse unei exploatări tot atât

BDD-A6735 © 2014 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:01:47 UTC)

de grave prin consecinţe ca şi efectele unui *genocid*. Laboratorul ideologic al *Doinei* trebuie căutat în articolele publicistice ale lui Eminescu, precum este şi acesta scris după serbările de la 10 mai, a căror «faţadă» nu poate ascunde cealaltă lume, lumea ţărănească oprită asupra Bucureştiului unde-şi căuta răspuns la cererea secular de pământ şi reforme" (Ilie Bădescu, *Sociologia eminesciană*, Galaţi, 1994, p. 153).

Poemul *Împărat şi proletar* nu e doar transpunerea poematică a unui ecou la epoca numită a Comunei şi a meditaţiilor asupra „al lumii sâmbur dorinţa şi mărirea umanei roade" ce se petrifică „unul în sclav, altul în împărat", asupra visului şi morţii, eternei alergări şi a convingerii finale că „vis al morţii eterne e viaţa lumii întregi", a antitezei proletar (care îndeamnă la luptă) şi Cezar (adâncit în gânduri şi convins de măreţia sa). Poetul dă expresie aici procesului *proletarizării* declanşat în lume şi în ţară, care constituie obiectul analizei în articolele care descriu în special situaţia ţărănimii. În articolul *În discutarea proiectului de majorat*… face un tablou fenomenologic al situaţiei agrare, pronunţându-se împotriva sărăcirii clasei ţărăneşti prin diviziuni şi subdiviziuni ale locurilor de arătură. Urmarea divizibilităţii este *proletarizarea* populaţiei, „cumplita sărăcire". „Care va fi rezultatul? întreabă poetul. Sărăcirea tuturor, proletariatul tuturor. Nu credem însă ca cineva să susţină că proletariatul este idealul la care tinde un stat" (Eminescu, *op. cit*., vol. IV, p. 1037). De aceea, denunţă îngrădirea celor tari, „cu averea şi mărirea în cercul lor de legi", conspirarea acestora „contra celor ce dânşii la lucru-i osândiră/ Şi le subjugă munca vieţii lor în întregi", „De ce să fiţi voi sclavii milioanelor nefaste,/ Voi ce din munca voastră abia puteţi trăi?", se întreabă poetul prin intermediul discursului unuia din „copiii săraci şi sceptici ai plebei proletare".

Similitudinile dintre cele două sectoare ale operei lui Eminescu nu se reduc, bineînţeles, la înrudiri de teme şi de expresii.

Unele din articolele publicistice sunt adevărate *poeme*, demonstrând comunitatea de procedee ale „meşteşugului retoric", după cum a arătat Monica Spiridon sau chiar o comunitate de „mărci beletristice", analizate de Constantin Parfene: *repetiţii, ambiguităţi, plasticităţi, maxime, figuri ale interogării, retorica, metafora, epitete, expresii populare*. Cercetătorul distinge adevărate *portrete expresive*, *pamflete* şi chiar *elegii în proză* (*Pe arborul tăcerii*…).

REFERINŢE BIBLIOGRAFICE

1. Ilie Bădescu, *Sociologia eminesciană*. Galaţi, 1994, p. 153.

2. Mihai Cimpoi, Critice, 9, *Identitate şi alteritate*. Craiova, Chişinău-Dumbrăveni, 2011, p. 16.

3. Monica Spiridon, *Eminescu-proza jurnalistică*. Bucureşti, 2003, p. 9, 192.

4. *Opere IV*, *Publicistica*, col. *Opere fundamentale*, coord. de acad. Eugen Simion. Bucureşti.

5. Tudor Vianu, *Studii de literatură universală şi comparată*. Bucureşti, 1960, p. 110.

6. Tudor Vianu, *Eminescu*, col. Eminesciana-3, 1974, p. 56; 2000, p. 93.

BDD-A6735 © 2014 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:01:47 UTC)